

Opetus- ja kulttuuriministeriölle
Kotimaisten kielten keskukselle

Karjalan kielen asiantuntijatyöryhmän ehdotus karjalan kielen lautakunnan perustamisesta

Opetus- ja kulttuuriministeriön kaudelle 1.7.2023–31.12.2024 asettama karjalan kielen asiantuntijatyöryhmän on määrä toimikautensa päätteeksi ehdotus karjalan kielen pitkäjänteisen tuen suuntaviivoista ja rakenteesta valtioneuvoton kielipoliittisen ohjelman tavoitteiden mukaisesti.

Työryhmän asettamispäätöksen (VN/16484/2023) mukaan yksi sen tehtävistä on laatia ehdotus karjalan kielen asiantuntijatyöryhmän tai sitä vastaavan asiantuntijaelimen tehtävistä toimikauden 2023–2024 jälkeen. Sivistyshallinto 2030 -hankkeesta seuraavien virastojen tehtävien uudelleenarviointien ja käynnistymässä olevien lakimuutosten aikataulun vuoksi asiantuntijatyöryhmä antaa tätä nimenomaista kohtaa koskevan suosituksensa jo kevätkaudella 2024.

Asiantuntijatyöryhmä on kesällä 2023 käynnistyneessä työskentelyssään tarkastellut karjalan kielen pitkäjänteisen tuen edellyttämiä toimia ja niiden järjestämistä useista näkökulmista toimien tiiviissä yhteistyössä karjalan kielen elvytys- ja toimenpideohjelmaa laativan Itä-Suomen yliopiston karjalan kielen elvytyshankkeen kanssa. Tehtävää ehdotusta karjalan kielen pysyvästä asiantuntijaelimestä työryhmä käsitteli kokouksessaan 27.3.2024.

Asiantuntijatyöryhmän suositus

Asiantuntijatyöryhmä suosittelee opetus- ja kulttuuriministeriölle ja Kotimaisten kielten keskukselle (Kotus) pysyvän karjalan kielen lautakunnan perustamista Kotimaisten kielten keskuksen tai sen tehtäviä jatkossa hoitavan virastokokonaisuuden yhteyteen. Lautakunnan tehtävänä olisi seurata ja edistää karjalan kielen käyttöä yhteiskunnassa ja antaa kielen asemaa ja käyttöä koskevia suosituksia. Lautakunnan jäsenmäärän, jäsenten nimittämisen, toimikausien sekä sen käytännön toiminnan järjestämisen yhteistyössä käytännön kielityötä tekevän yliopiston kanssa olisi hyvä olla linjassa muiden Kotuksen yhteydessä toimivien lautakuntien, etenkin saamen, romanikielen ja viittomakielten lautakuntien toiminnan kanssa.

Perustelut

Tarve karjalan kielen pysyvälle asiantuntijaelimelle tuodaan esille valtioneuvoston kielipoliittisessa ohjelmassa sekä asiantuntijatyöryhmän perustamista suositelleessa toimenpideluvussa että eri kieliryhmien tilannetta ja haasteita kuvaavassa luvussa (s. 56):

7.4. Karjalan kieli

Karjalan kieleltä puuttuu oma kielilautakunta. On ehdotettu tällaista perustettavaksi esimerkiksi Kotukseen tai Itä-Suomen yliopiston yhteyteen. Kotuksen yhteydessä toimivat jo saamelaiskielten, viittomakielten ja romanikielen lautakunnat.

Lautakunnan toiminnan järjestäminen

Asiantuntijaryhmä pitää hyvänä, että karjalan kielen lautakunta perustetaan nimenomaan Kotimaisten kielten keskuksen alaisuuteen, jotta karjala tältä osin asettuu samanlaiseen asemaan, jollainen saamen kielillä, viittomakielillä ja romanikielellä on. Myös muiden kielten organisaatioista riippumatta karjalan kielellä on hyvä olla pysyvä, eri aloja ja organisaatioita edustavia asiantuntijoita yhteen kokoava virallinen elin, joka voi riippumattomasti ja monialaisesti seurata kieleen ja sen tilanteeseen liittyviä muutoksia ja ottaa niihin kantaa. Lautakunnan toimikauden ja jäsenmäärän tulisi olla linjassa muiden kielilautakuntien kanssa. Tämänhetkinen valtioneuvoston asetus Kotimaisten kielten keskuksesta (1566/2011, 5 §) säättää kolmivuotiskaudesta, joksi keskuksen johtaja kutsuu vähintään neljä ja enintään kahdeksan jäsentä.

Saamen kielten, viittomakielten ja romanikielen lautakuntien käytännön työskentely on Kotuksessa järjestetty yhteistyössä kunkin kielen käytännön kielityöstä valtakunnallisesti vastaavan yliopiston tai asiantuntijaorganisaation kanssa siten, että lautakunnan sihteerintyö tehdään kielityöstä vastaavassa organisaatiossa: Suomessa valtakunnallinen erityistehtävä saamen kielten opetuksessa ja tutkimuksessa on Oulun yliopiston Giellagas-instituutilla, joka vastaa myös Kotuksen yhteydessä toimivan saamen kielten lautakunnan sihteerintyöstä, vaikka varsinaisesti saamen kielten huollosta vastaa saamen kansan yhteispohjoismainen kielen asiantuntijaelin Kielikaltio (Sámi Giellagáldu). Romanikieleen liittyvä valtakunnallinen erityistehtävä on Helsingin yliopistolla osana yliopiston harvinaisiin kieliin liittyvää tehtävää, ja Helsingin yliopisto nimittää myös romanikielen lautakunnan sihteerin. Viittomakielten huollosta, sanakirjatyöstä ja neuvonnasta sekä viittomakielten lautakunnan sihteerintyöstä vastaa Kuurojen Liitto. Lautakuntien sihteerien tehtävistä valtakunnallista tutkimusvastuuta kantavien yliopistojen ja organisaatioiden vastuulle on alun perin sovittu vuonna 2012 vähemmistökielten huollon tehtävien siirtyessä niihin Kotuksesta.

Työryhmän näkemys on, että myös karjalan kielen lautakunnan työ tulisi organisoida vastaavalla tavalla tiiviissä yhteistyössä karjalan kielen opetuksesta, tutkimuksesta ja kielityöstä valtakunnallista erityisvastuuta kantavan Itä-Suomen yliopiston kanssa.

Työryhmä painottaa, että Itä-Suomen yliopiston rooli ja pysyvä resursointi tulee vakiinnuttaa karjalan kielen opetuksen ja tutkimuksen lisäksi myös kielen kehittämisessä. Itä-Suomen yliopistossa tällä hetkellä elvytyshankkeessa tehtävää kielisuunnittelua kuten uudissanasto- ja korpustyötä tarvitaan pysyvästi, jotta kielen käyttäjillä on ajanmukaisia, yhteisiä apuneuvoja kielen käyttöön.

Kielilautakunnan kotiorganisaatioksi tai koordinoinnin vastuutahoksi asiantuntijatyöryhmä sen sijaan ei suosittele Itä-Suomen yliopistoa. Yhtäältä karjalan kielen aseman parantamisessa on keskeistä kielen tuen rakenteen yhdenmukaistaminen muiden kieliryhmien kanssa niiltä osin kuin on mahdollista ja tarkoituksenmukaista. Toisaalta työryhmä katsoo, että Itä-Suomen yliopiston tulee saada keskittyä karjalan kielen asiantuntijuuteen, tutkimukseen, kehittämiseen ja opetukseen, ja hallinnollisia tehtäviä kuten lautakunnan toiminnan koordinaatio ja sen kokoonpanon rakentaminen

ja jäsenten nimittäminen on järkevää keskittää Kotukseen, jolla näihin tehtäviin jo on vakiintuneet toimintaprosessit. Uhanalaisessa asemassa olevan kielen tukeminen edellyttää useita toimenpiteitä, joista osa liittyy kieleen, sen tutkimukseen ja huoltoon, kun taas osa koskee kielen käyttöalojen vahvistamista ja kielen käyttäjien tukea ja kielikoulutusta.

Lautakunnan tehtävät

Karjalan kielelle perustettavan lautakunnan tehtävänä tulisi olla seurata ja edistää karjalan kielen käyttöä yhteiskunnassa ja antaa kielen asemaa ja käyttöä koskevia suosituksia.

Tällä hetkellä Kotuksessa toimivien vähemmistökielten lautakuntien työssä kielen tilanteen ja elvytyksen seuranta ja tukeminen kannanotoin riippumattomana monialaisena asiantuntijaelimenä on hyvin keskeinen tehtävä. Tämänhetkinen Kotimaisten kielten keskuksen lautakuntien tehtävien koskeva lakikirjaus (1403/2011, 4 §) ”Lautakuntien tehtävänä on alallaan antaa kielenkäyttöä koskevia periaatteellisia tai yleisluonteisia suosituksia” ulottuu vähemmistökielten lautakuntien työssä myös kielen aseman huoltoon ja kielen käyttöaloihin. Periaatteelliset suositukset eivät siis koske pelkästään kielen normitusta vaan myös sen aseman parantamista ja käytön lisäämistä.

Karjalan kielen lautakunnan tehtävä tulisi kirjata siten, että tehtävä kattaisi kielen tilanteen seurannan ja edistämisen, vastaavalla tavalla kuin nykyiset vähemmistökielten lautakunnat toteuttavat tehtävänsä, eikä tehtävää kannata rajata kielenhuollollisiin suosituksiin. Samalla työryhmä painottaa vielä, että vapaaehtoisista asiantuntijoista koostuvan lautakunnan perustaminen ei ole riittävä toimenpide karjalan kielen huollon tai muunkaan yksittäisen tukitoimen järjestämiseksi. Vastuu kielen kehittämisestä, huollosta tai muusta käytännön kielityöstä on edelleen säilytettävä Itä-Suomen yliopistossa.

Karjalan kielen käyttöä Suomessa seuraava ja edistävä lautakunta osallistuisi siten osaltaan siihen tehtävään, joka Kotimaisten kielten keskukselle on määritelty sitä koskevassa tämänhetkisessä lainsäädännössä (1403/2011, 2§) ”Keskuksen tavoitteena on kielen asiantuntijana edistää keskuksen toimialaan kuuluvien kielten käyttöä yhteiskunnassa”. Myös perustehtävien samankaltaisuuden näkökulmasta Kotus sopii erinomaisesti lautakunnan sijoituspaikaksi.

Helsingissä 30.4.2024

Pirkko Nuolijärvi

Karjalan kielen asiantuntijatyöryhmän puheenjohtaja

Lotta Jalava

Karjalan kielen asiantuntijatyöryhmän sihteeri